

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1974.1.06>

H. PALLI

PEREDE STRUKTUURIST JA SELLE UURIMISEST VÄNDRA KIHELKONNA TALUPEREDE STRUKTUUR AASTAL 1683

Uheks ajaloolise demograafia uurimissuunaks on pered ja nende struktuur. Nagu teame, pidasid ka marksismi-leninismi klassikud seda väga oluliseks. F. Engels on oma teoses «Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine» pühendanud perekonna evolutsioonile palju ruumi. Pere pole sel ajal, kui tema struktuuri jälgimiseks on võimalik kasutada ulatuslikumaid allikaid, olnud kõikidel rahvastel ühesugune. Suurt, kuid erinevat mõju eri maades ja eri rahvaste juures on pere ja tema struktuurile avaldanud kapitalismi arenemine ja industrialiseerimine. Seejuures on küllaltki oluline seegi, missugusest struktuurist on pere järgnev arenemine lähtunud.

Viimasel ajal on perede uurimine tunduvalt elavnenud. Uheks selle keskuseks on kujunenud Cambridge, kus 1969. aastal peeti sellealane rahvusvaheline konverents, mille materjalid avaldati 1972. aastal¹.

Mis on siis pere, mida ta endast kujutab? Pere (ingl. household) all mõeldakse ühes majapidamises elavaid inimesi. Enamasti on nad ühes leivas, söövad koos. Tihtipeale moodustab iga perekond (ingl. family) omaette pere. Kuid selle võivad moodustada ka koos elavad vennad ja õed, sugulased, koguni võõrad isikud. Kõige sagedamini moodustab pere tuumiku üks perekond — mees, naine ja lapsed, kui neid on. Kui mees või naine on surnud, moodustab perekonna lesk koos lastega. Perekonda kuuluvad ka mehe või naise või nende mõlemate lapsed eelmisest abielust, kui üks neist või nad mõlemad olid juba varem abielus olnud. Peale perekonnaliikmete võib peresse kuuluda teisigi isikuid, suuremalt osalt sugulasi, samuti hõimlasi. Sugulaste all mõistame samast isikust otse- (vanem, laps, lapselaps jne.) või külgliinis (näit. vend, vennalaps jne.) põlvnevaid inimesi. Abikaasade sugulased on vastastikku hõimlased. Peale sugulaste ja hõimlaste võis peresse kuuluda ka võõraid — teenijatüdrukuid, sulaseid. Leidus ka mitmest perekonnast koosnevaid peresid, mida tunneme suurperede nimetuse all.

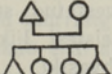
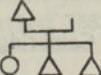
Mõnikord juhtus sedagi, et mitu peret oli peamiselt majanduslike sidemetega nii või teisiti ühendatud suuremaks ühikuks. Uheks niisuguseks perekoosluseks (ingl. houseful) oli Eestis, eriti Lõuna-Eestis, XVII ja XVIII sajandil paljudel juhtudel poolemaameeste institutsioon. Kahe või mitme poolemaamehe käes oli üks talu. Nad vastutasid koos talu koormiste tasumise eest mõisale. Põllumaad olid harilikult nende vahel jaotatud, kuid heinamaid kasutasid nad enamasti ühiselt. Suuremalt osalt elasid poolemaamehed oma peredega eraldi hoonetes. Mõnel juhul olid talud tegelikult jagunenud ja poolemaapidamine esines vaid paberil. Teiseks perekoosluseks võib pidada ka talu- ja talu maal elava popsipere või -perede kooslust. Popsid elasid talu maal ja olid ühel või teisel määral seotud talu ja tema majapidamisega. Nii avardub ülesanne veelgi: koos perede uurimisega tuleks uurida ka perekooslusi.

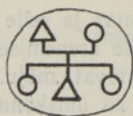
¹ Household and Family in Past Time. Cambridge, 1972.

Pere ja tema muutumine ajaloolisel ajal pole midugi enam ühiskonna ja selle struktuuri muutumise aluseks. Vastupidi, formatsiooni muutumine ja tootmise arenemisest tingitud tegurid avaldavad perele ja tema struktuurile suurt ja otsustavat mõju. Kuid pere struktuuri kujunemine ja muutumine avaldab omapoolset mõju ka ühiskonna arenemisele.

Suuresti kergendab pere, perekoosluste, perekondade ja nende struktuuri uurimist viimastel aastatel ajaloolises demograafias kasutusele võetud sümbolite süsteem. Umbes paarikümne sümboli abil on võimalik perekoosluste, pere ja perekondade struktuuri ammendavalt kujutada. Pere struktuuri graafilise kujutamise suureks eeliseks on see, et märgid on rahvusvaheliselt tuntud ja võimaldavad kiiresti orienteeruda pere struktuuris. Märkide lihtsus ja ülevaatlikkus kergendab pere uurimist ja rahvusvahelist koostööd sel alal üle kogu maailma.

Pere ja perekonna uurimiseks kasutatavad ideograafilised märgid

- meessoost isik
лицо мужского пола
- naissoost isik
лицо женского пола
- isik, kelle sugu on teadmata
лицо, род которого нельзя определить
- pere pea
глава хозяйства (двора)
- teenija, teener (sulane)
слуга (батрак), служанка (батрачка)
- maanukas
жилец, жилища; гость, гостья
- abielupaar
супружеская чета
- vend ja õde
брат и сестра
- lesk
вдовец и вдова
- lesknaine lapsega
вдова с ребенком
- kindel sugulusside
твёрдо установленные родственные связи
- ebakindel, kauge või kaudne sugulusside
неточно установленные или далекие родственные связи
- kasulapsed
адоптированные дети
- abielupaar lastega
супруги с детьми
- lesk lastega
вдовец с детьми

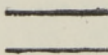
perekond
семья

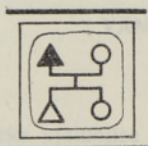
perekond, mees on teist korda abiellunud, tal on eelmisest abielust poeg
семья, где муж имеет сына от первого брака

pere
хозяйство (двор)

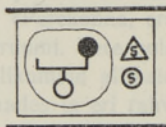

perekooslus
совладельческие дворы

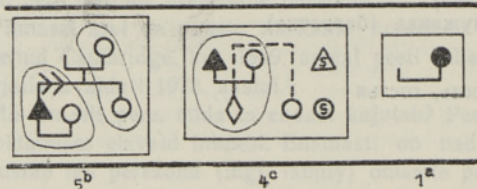
3^b

pere koosneb ühest perekonnast, must on pere pea; perekooslus koosneb ühest perest (tegelikult puudub)
хозяйство состоит из одной семьи, совладельцев нет

3^d

pere koosneb lesknaise perekonnast, sulasest ja teenijätüdrukust
хозяйство состоит из вдовы, ее дочери, батрака и батрачки

5^b

4^c

1^a

perekooslus
совладельческие хозяйства (дворы)

Perede struktuuri uurimisel kasutatavad tingmärgid on käesolevas esitatud kujul, nagu need on ära toonud P. Laslett.²

Peale perede graafilise kujutamise süsteemi on tänapäeval välja töötatud ka perede klassifitseerimise süsteem, mis küllaltki otstarbekalt kirjeldab peresid nende sisestruktuurist lähtudes. Järgneval leheküljel on niisugune klassifikatsioon esitatud P. Lasletti järgi.³

Selles klassifikatsioonis on lähtutud pere pea perekonnast. Ainult üksikud ja kooselavad rühmad (nende osakaal Eestis on suhteliselt väike) on klassifikatsiooni lülitatud eranditena. Perekonnast või perekondadest koosnevaid peresid võib selle klassifikatsiooni järgi jaotada järgmisse kolme suurde rühma: 1) ühest perekonnast koosnevad pered ilma teiste sugulasteta (kuid niisuguse pere koostisse võib kuuluda üks või mitu sulast või teenijätüdrukut), 2) ühest perekonnast ja üksikutest sugulastest või hõimlastest (peremehe või -naise vennad, õed, vanemad, tädid, onud jt.) ja 3) mitmest omavahel suguluses olevast perekonnast koosnevad pered. Seejuures on suhete alusena arvestatud sugulust või majanduslikku sõltuvust pere peast ja seejärel tema perekonna teistest liikmetest. Ka nendes viimati mainitud peredes võib olla peale sugulaste teenijarahvastki.

² P. Laslett, Introduction. Household and Family in Past Time. Cambridge, 1972, lk. 41, 42.

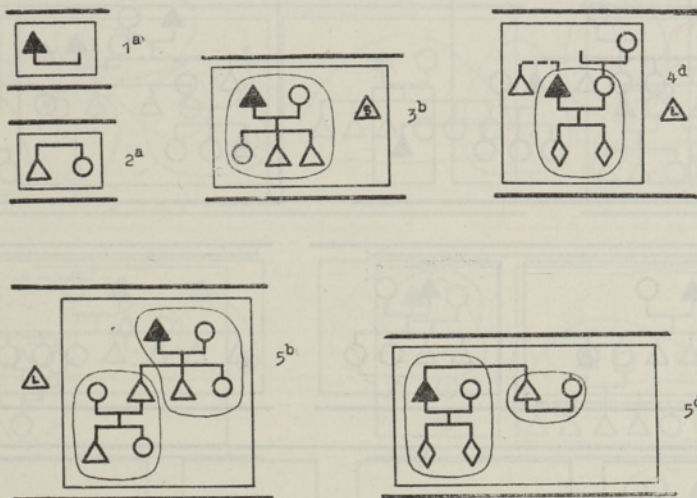
³ Sealsamas, lk. 31.

Perede struktuuri klassifikatsioon

1. Üksik	a) lesk
b) vallaline (üksik)
2. Kooselurühm	a) vennad-õed
b) muud sugulased
3. Lihtpere (väikeperekonnast koosnev pere)	a) abielupaar üksi
b) abielupaar lastega (lapsega)
c) leskmees lastega (lapsega)
d) lesknaine lastega (lapsega)
4. Laienenud pere	a) ülespoole (perekond ja vanemad)
b) allapoole (vanavanemad ja lapselapsed)
c) kõrvale (perekond ja teised sugulased)
d) a—c kombinatsioonid
5. Suurpere (mitmest perekonnast koosnev pere)	a) ülespoole
b) allapoole
c) samal tasemel
d) vennaperekonnad
e) muud suurpered

Ühe või mitme teenijaga (teenri, sulase või teenijatüdrukuga) või ilma

Tüviperekonnad: 5b, 5b + 5a, 5b + 5a + 4a jne.
 Vennaperekonnad: 5d; 5d + 5c; 5d + 5c + 4c;
 5d + 5c + 4c + 2a jne.

Näiteid perede struktuuri klassifikatsiooni juurde.

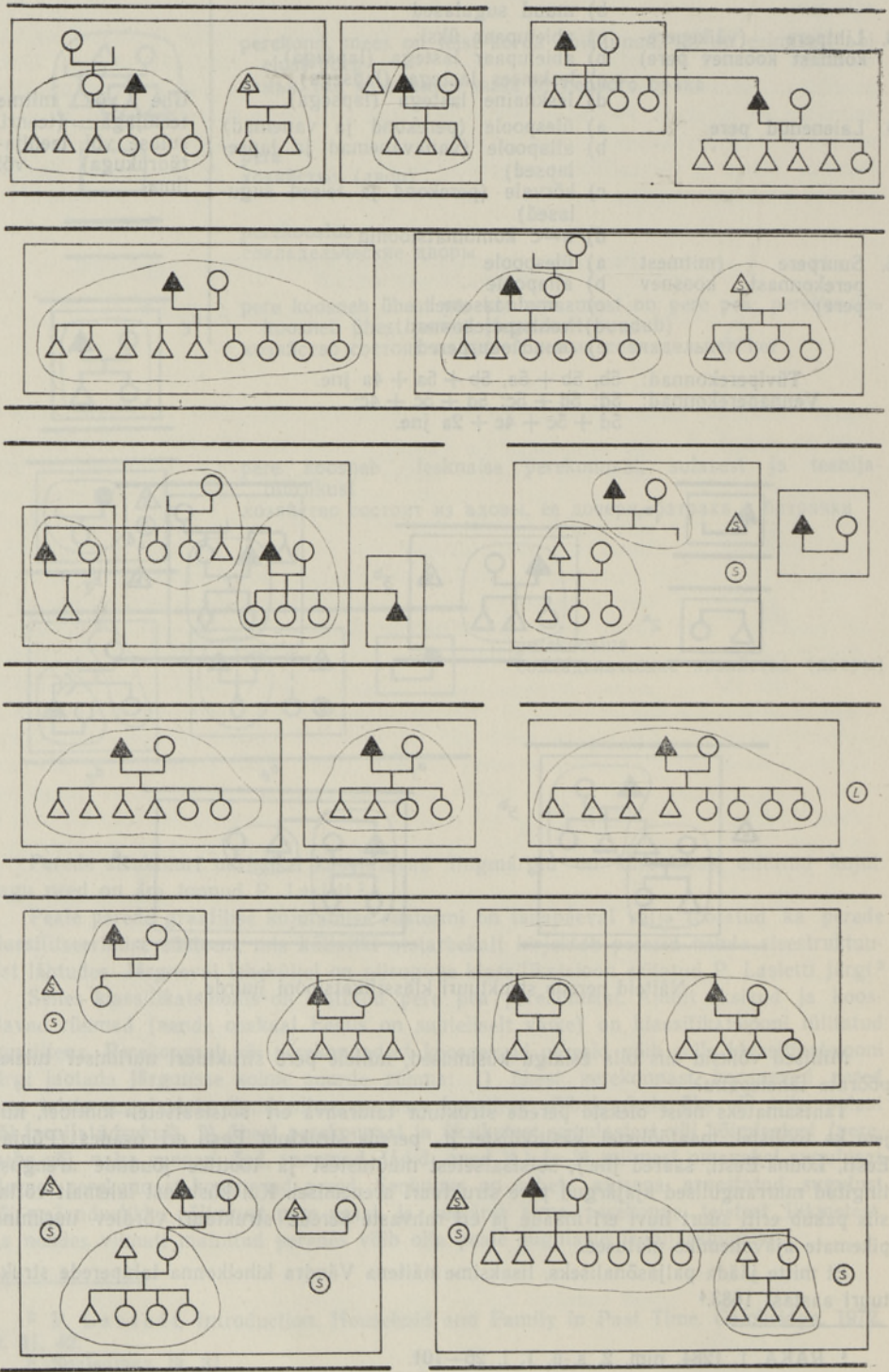
Millised võiksid siis olla esialgu küsimused, millele pere struktuuri uurimisel tuleks pöörata tähelepanu?

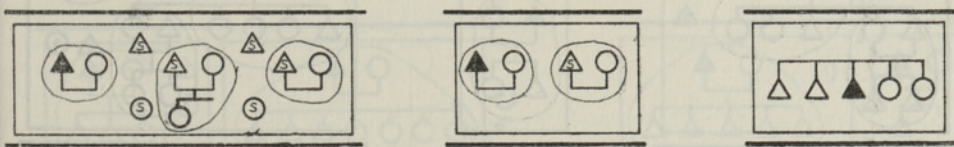
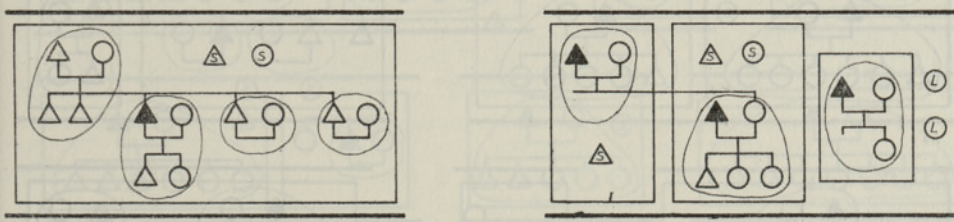
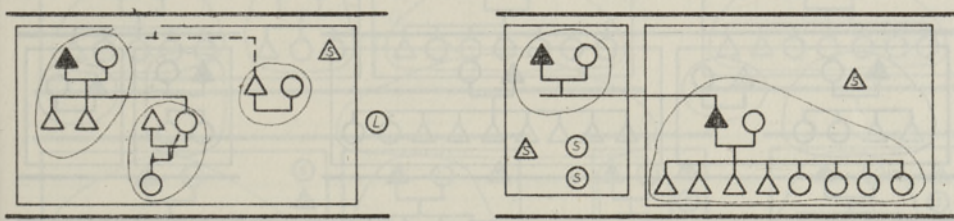
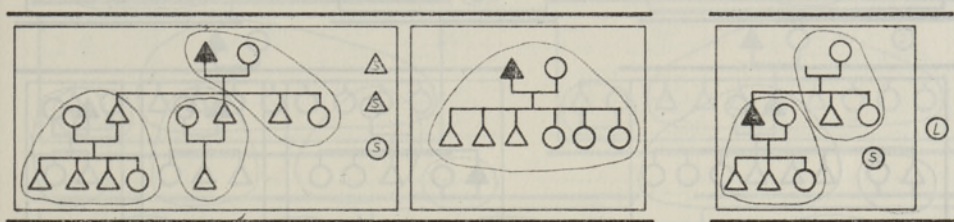
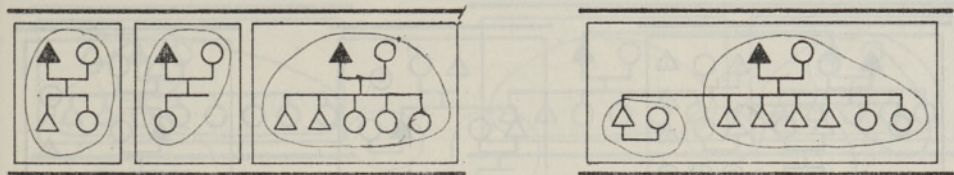
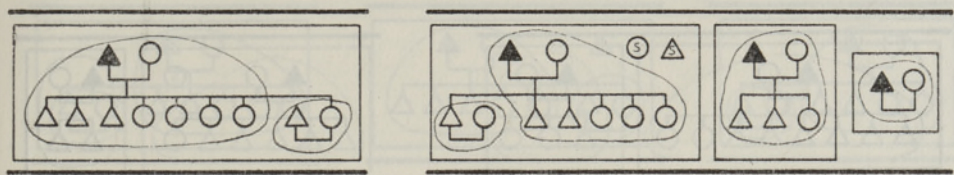
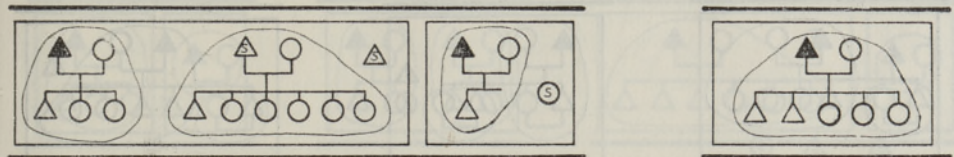
Tähtsamateks neist oleksid perede struktuur talurahva eri sotsiaalsetel kihtidel, hiljem ka töölistel, maatöölistel, käsitöölistel jt., perede struktuur Eesti eri osades (Põhja-Eesti, Lõuna-Eesti, saared jne.), sotsiaalsetest muutustest ja tootlike jõudude arengust tingitud murrangulised ajajärgud pere struktuuri arenemisel. Kui küsimust laiemalt võtta, siis pakub eriti suurt huvi eri maade ja eri rahvaste perede struktuuri võrdlev uurimine pikemate ajavahemike ulatuses.

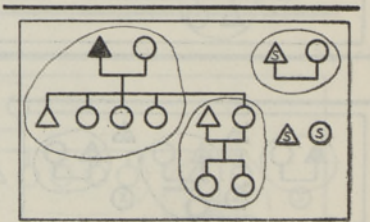
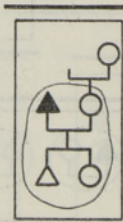
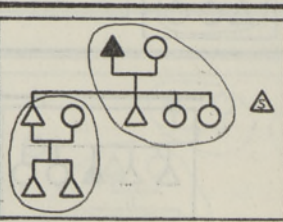
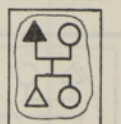
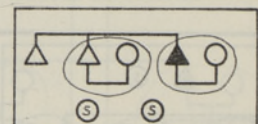
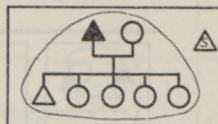
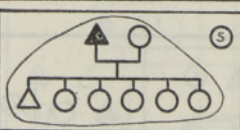
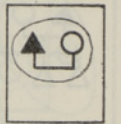
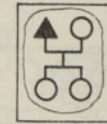
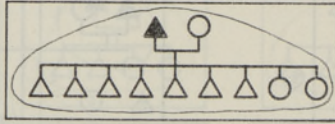
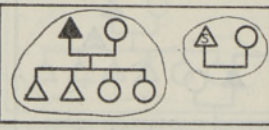
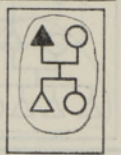
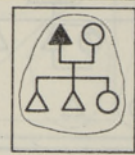
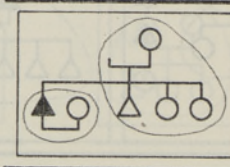
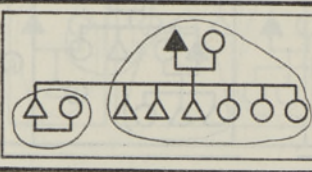
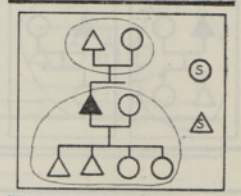
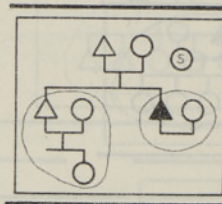
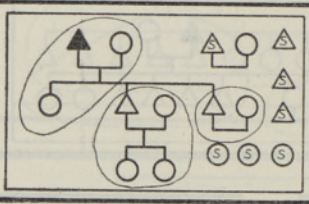
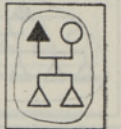
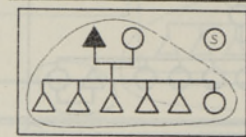
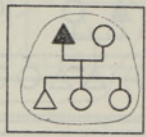
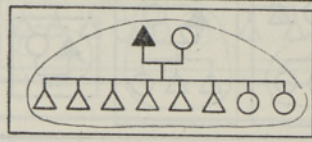
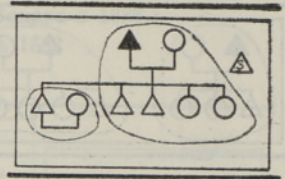
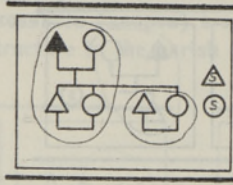
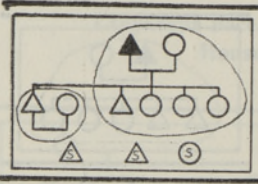
Et mitte jääda paljasõnaliseks, lisaksime näitena Vändra kihelkonna taluperede struktuuri aastast 1683.⁴

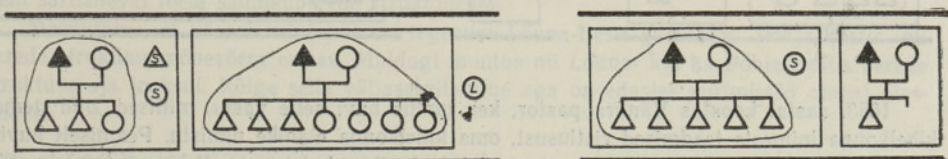
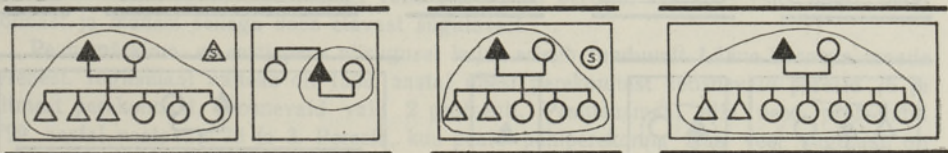
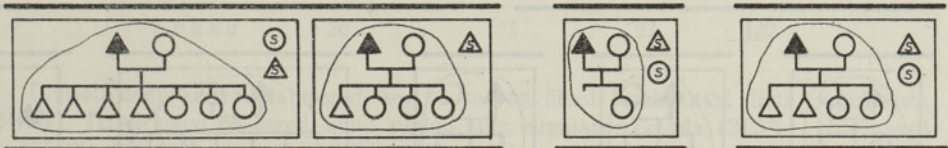
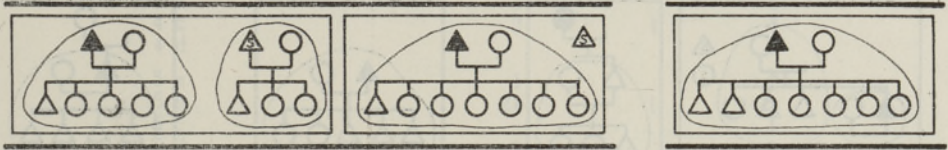
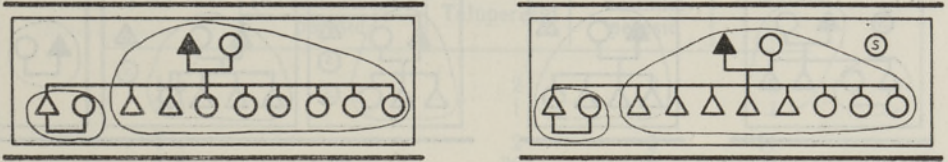
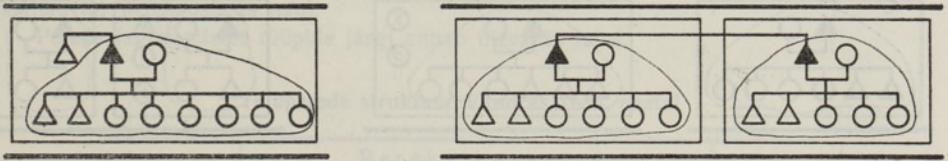
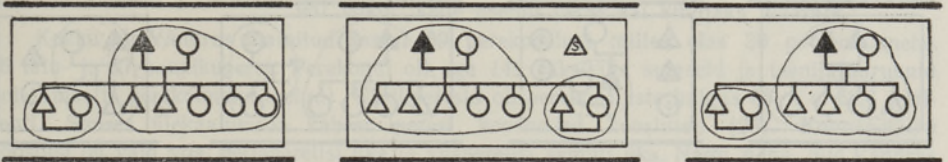
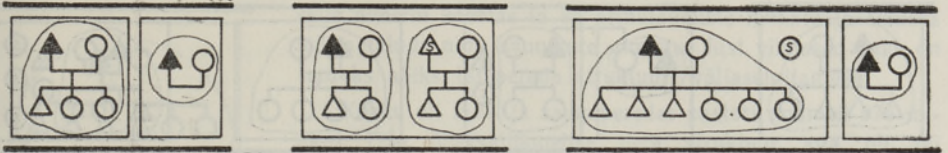
⁴ RAKA, f. 1284, nim. 2, s.-ü. 1, l. 26—101.

Vändra perede struktuur 1683
 Структура населения хозяйств (дворов) в приходе Вяндра в 1683 г.
 Household structure in the parish of Vändra 1683

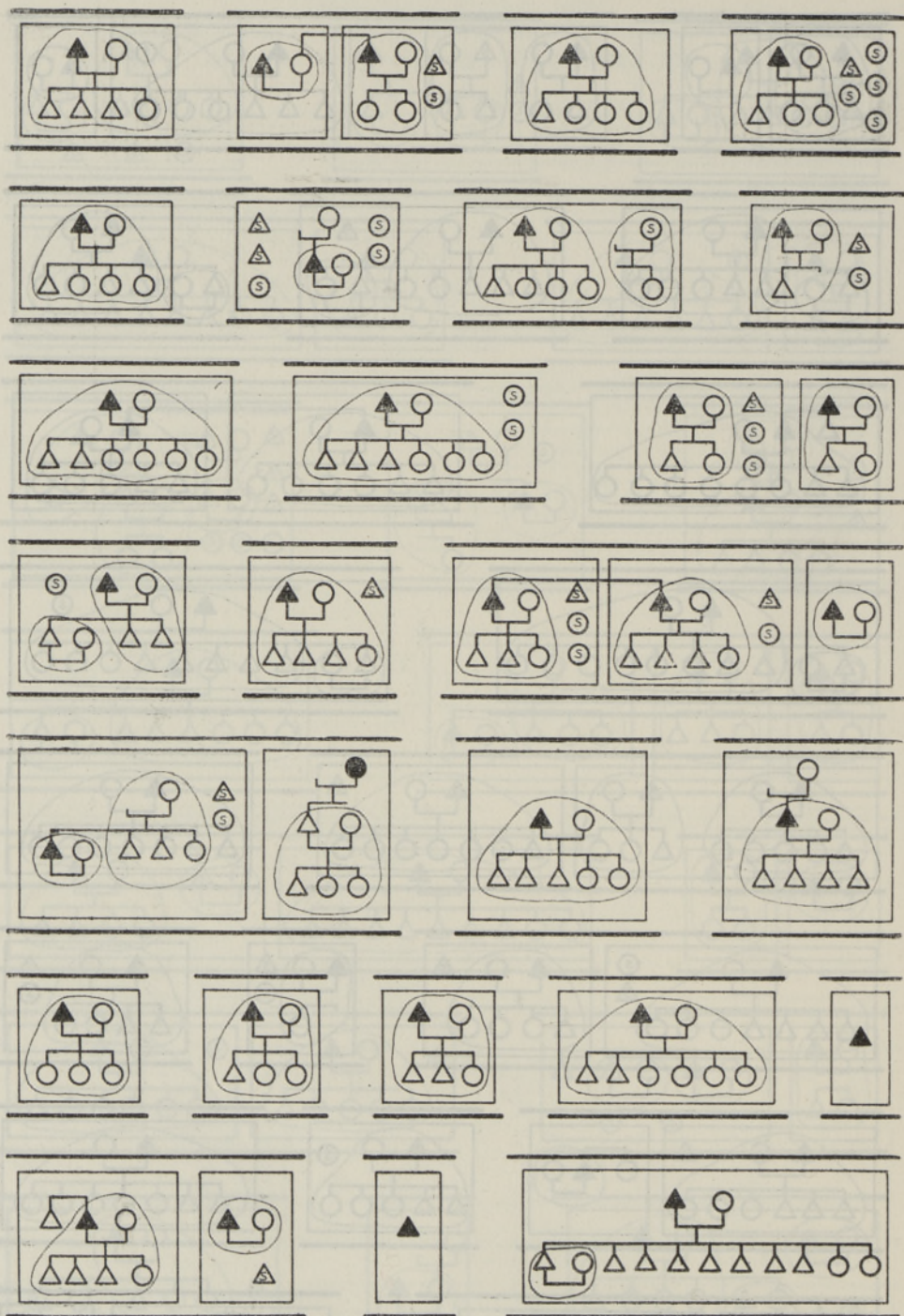

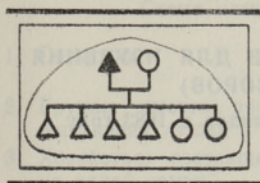

Ilmselt on paberile antud küsimused ja vastused seotud perekondliku struktuuri uurimisega.

1683. aastal koostas Vändra pastor, kes tundis huvi selle vastu, millised olid tema kihelkonna inimeste teadmised ristiusust, oma kihelkonna elanike nimistu. Peamiselt huvitas teda just palvete tundmine ning ta tegi taluelanike nimistusse sellekohased märkused. Ilmselt on pastor üles märkinud ka väikesed lapsed, koguduse tulevased liikmed. Peale

selle nimistu koostas ta ka armuluaaliste nimistu ja Vändra mõisa talude ning saunikute nimistu. Just viimased kaks on suureks abiks taluperede struktuuri väljaselgitamisel.

Kokku oli talu- ja saunaperedes pastori andmeil 976 inimest. Ühe üheksaliikmelise pere struktuur aga oli nii segane, et seda ei olnud võimalik taastada. Nii jäi järele 967 isikut, kelle asendi peres sai kindlaks määrata.

Kokku oli Vändras mainitud aastal 89 perekooslust, milles elas 30 poolemaamehe, 75 talu- ja 27 saunikuperet. Perekondi oli aga 149 (üksikuid sulaseid ja teenijatüdrukuid pole omaette perekonnaks loetud). Üksikperesid oli perekoosluste hulgas 56, s. o. 62,8 protsenti. Suures ülekaalus on kahest perest koosnevad kooslused (26). Kolmepärelisi kooslusi on vaid viis, neljapärelisi üks ja viiepärelisi samuti üks. Nagu näha, olid Vändras sellal küllaltki levinud perekooslused, nii poolemaameeste institutsiooni kui ka talu ja sauniku(te) perekoosluste näol.

Perede jagunemisest tüüpide järgi annab ülevaate tabel.

Taluperede struktuur Vändras 1683. aastal

Pere tüüp	Perekategooriad			Kokku
	Poolemaameheperesid	Taluperesid	Saunikuperesid	
1 b		2	3	5
2 a		1		1
3 a		2	9	11
3 b	25	36	13	74
4 a	1	3		4
4 c	1	2	1	4
4 d	1			1
5 a	1	1		2
5 b		21	1	22
5 c	1			1
5 d		3		3
5 e		4		4
Kokku	30	75	27	132

Üldiselt domineerivad talupered, kes koosnevad ühest perekonnast ilma sugulasteta (64,4%). Teisel kohal on pered, kuhu kuulub mitu sugulas perekonda (24,3%). Niisugused on tüüpilised just üheperemehetaludele. Näib, et aja jooksul kujunes suur osa neist ümber poolemaameeste taludeks. Ja vägagi vähe (6,8%) on peresid, kes koosnesid ühest perekonnast ja mõnest sellega koos elavast sugulasest.

Peab märkima, et eesti pere niisugusel kujul erineb tunduvalt Lääne-Euroopa maade peredest. Inglismaal näiteks oli 1599. aastal ühest perekonnast koosnevaid peresid 78 ja mitmest perekonnast koosnevaid vaid 2 protsenti. Prantsusmaal olid need protsendid 1799. aastal vastavalt 76 ja 3. Peresid, kus peale põhiperekonna elas veel sugulasi, oli neis samal ajal vastavalt 6 ja 14 protsenti. Lääne-Euroopa perede struktuur paistab rohkem sarnanevat meie saunikuperede struktuuriga.

Meenutame, et käesoleval juhul on tegemist Lõuna-Eesti peredega. Põhja-Eestis oli perede struktuur mõnevõrra erinev. Muidugi muutus nii Lõuna- kui ka Põhja-Eestis perede struktuur aja jooksul. Kõige selle väljaselgitamine aga on edasise uurimistöö olulisi ülesandeid.

Х. ПАЛЛИ

О МЕЖДУНАРОДНОЙ СИСТЕМЕ УСЛОВНЫХ ЗНАКОВ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ СТРУКТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВ (ДВОРОВ)

Структура семей в крестьянских хозяйствах прихода Вяндра в 1683 году

Резюме

В статье приводится система условных знаков для изучения структуры населения хозяйств (дворов) в том виде, как она принята в 1969 году международной научной конференцией в Кембридже.¹ В то же время приводится и схема-классификация структуры хозяйств (дворов).²

Для примера в описанных знаках дана структура населения крестьянских дворов прихода Вяндра (у. Пярну, Северная Лифляндия) в 1683 году.³

Всего в Вяндра было 56 простых крестьянских хозяйств (дворов) и 33 совладельческих дворов, где проживало 976 человек. Так как совладельческие группы объединяли несколько дворов, то в Вяндра было 30 совладельческих, 75 одновладелецких и 27 лострейберских дворов.

Распределение их по типам приведено в таблице.

Распределение крестьянских хозяйств (дворов) в Вяндра в 1683 года

Тип двора	Категория двора			Всего
	Совладельческий	Одноладельческий	Лострейберский	
1 b		2	3	5
2 a		1		1
3 a		2	9	11
3 b	25	36	13	74
4 a	1	3		4
4 c	1	2	1	4
4 d	1			1
5 a	1	1		2
5 b		21	1	22
5 c	1			1
5 d		3		3
5 e		4		4
Всего	30	75	27	132

В Вяндра доминировали дворы, состоящие из одной семьи (64,4%), за ними следовали многосемейные дворы (24,3%) и односемейные с родственниками (6,8%).

Многосемейные дворы особенно характерны для категории одноладельческих дворов. Создается впечатление, что со временем часть многосемейных крестьянских дворов преобразовалась в совладельческие.

Надо отметить, что структура населения крестьянских дворов в Вяндра значительно отличается от таковой в Западной Европе того времени, где значительно преобладали односемейные хозяйства (тип 3), а многосемейные (тип 5) составляли лишь несколько процентов.

¹ P. Laslett, Introduction. Household and Family in Past Time. Cambridge, 1972, стр. 41, 42.

² Дается в конце резюме.

³ Центральный Государственный Архив Эстонской ССР, ф. 1284, оп. 2, ед. хр. 1, л. 26—101.

Схема классификации структуры населения хозяйств (дворов)

1. Одиночки	a) вдовцы и вдовы
b) другие одиночки	} со слугами (батраками) или служанками (батрачками) или без них
2. Группы вместе проживающих людей	a) братья и сестры
d) другие родственники	
3. Хозяйство, состоящее из одной семьи	a) супружеская чета
b) супружеская чета с детьми
c) вдовец с детьми
вдова с детьми	
4. Хозяйство, состоящее из семьи с родственниками	a) семья и родители (одного или обоих супругов)
b) дедушка и бабушка с внуками и внучками
c) семья с другими родственниками
d) сочетания а—с	
5. Хозяйство, состоящее из нескольких семей	a) семья главы хозяйства и его родителей (или родителей его супруги)
b) семья главы хозяйства и семья (семьи) его сына (сыновей) или дочери (дочерей)
c) семьи братьев и сестер
d) семьи братьев
e) другие виды	

Институт истории
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
11/V 1973

H. PALLI

ABOUT THE STUDY OF THE HOUSEHOLD STRUCTURE

Structure of the Peasant Households of Vändra Parish in 1683

Summary

The first part of this article represents a survey of the international system for the study of household according to P. Laslett.¹ In the second part the described system is applied to analyse the list of peasant inhabitants in Vändra (Germ. Fennern) in 1683.²

The parish of Vändra was situated in Pärnu (Pernau) county in Northern Livonia (Livland) at the border of the province of Estonia (Estland). It had a peasant population of 976 persons in the main part of the parish. 967 of them are described in the scheme.

In Vändra there were, in 1683, 56 peasant farms with one household and 33 farms (housefuls) with two or more households. There were three categories of households in Vändra: 30 "half-farmers" or copartners' (poolemaamees), 75 ordinary farmers' and 27 cotters' (vabadik, saunik, Lostreiber) households.

64.4 per cent of all households in Vändra were one-family households (type 3). But households with two or more families (type 5) were quite common, too (24.3%), especially with ordinary farmers. The households of type 4 were quite rare (6.8%).

Quite common were the households with servants (farmhands) — 60 or 45.5 per cent (15 or 50% with half-farmers', 42 or 56% with ordinary farmers' and 3 or 11.1% with cotters' households).

Sometimes the farmhands had their own families. Most of them worked not on the farm, but in the manor.

It was possible that, in the course of time, some ordinary farms (households) with two or more families became half-farmers' farms (housefuls).

¹ P. Laslett, Introduction. Household and Family in Past Time. Cambridge, 1972, pp. 31, 41—42.

² Central State Archives of History of the Estonian SSR, fund 1284, list 2, file 1, leaves 26—101.

³ "Half-farmers" was an institution spread mostly in South-Estonia (Estonian part of Livonia). Two or more farmers had one farm. In the scheme the "half-farmers" are described as a houseful.

Distribution of households in Vändra 1683

Type	Half-farmers	Ordinary farmers	Cotters	Total
1 b		2	3	5
2 a		1		1
3 a		2	9	11
3 b	25	36	13	74
4 a	1	3		4
4 c	1	2	1	4
4 d	1			1
5 a	1	1		2
5 b		21	1	22
5 c	1			1
5 d		3		3
5 e		4		4
Total	30	75	27	132

The household in Vändra was quite different from the household in Western Europe in the 16th, 17th and 18th centuries. It was quite typical of South Estonia. In North Estonia there were very few half-farmers' households, and the number of households with two and more families in most parishes was not so high as in Vändra.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History*

Received
May 11, 1973